

DRUŠTVENA KOHEZIJA: sadašnje stanje obrazovanja i trajne stručne izobrazbe vjeroučitelja u Poljskoj u kontekstu društvenih promjena

ELSZBIETA OSEWSKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poljska

Primljeno:
15. 4. 2012.

Prethodno
priopćenje

UDK
371.13/.15:
268(438)

Sažetak

Autorica u ovom članku prikazuje trajnu stručnu izobrazbu vjeroučitelja u Poljskoj u kontekstu političkih, društvenih, ekonomskih, kulturalnih i odgojnih promjena. Tijekom posljednjih godina Poljska je razvila nacionalnu strategiju za izobrazbu učitelja i uvela mnoge nove propise. Cilj novih zakonskih rješenja jest pripremiti vjeroučitelje da budu kompetentni stručnjaci u teologiji, vrsni didaktičari i pedagozi i sposobni da skrbu za napredak učenika različitih potreba i doprinose mu; kao i da budu organizatori društvenih aktivnosti u razredu i školi, surađujući djelatno i s lokalnom župom. Unatoč brojnim promjenama, vjeroučitelji u Poljskoj se još uvijek sučeljavaju s mnogim poteškoćama i izazovima.

Ključne riječi: vjeronauk, vjeroučitelj, trajna stručna izobrazba, Poljska

Kao sveučilišna nastavnica, ali i kao savjetnica za vjeroučitelje u Centru za obrazovanje vjeroučitelja uz rad, željela bih prikazati ovu temu više iz perspektive vjeroučitelja negoli kao katehetski i religijskopedagoški stručnjak. Članak je podijeljen na četiri dijela. U prvome dijelu se predstavlja društveno, političko, ekonomsko i obrazovno okruženje u Poljskoj u posljednjih nekoliko desetljeća. U drugome se prikazuje razvoj vjeronauka i društvena kohezija. U trećemu je riječ o poljskom zakonodavstvu s obzirom na obrazovanje vjeroučitelja. U četvrtom se dijelu opisuju tri stupnja obrazovanja vjeroučitelja u Poljskoj i preispituju izazovi s kojima se sučeljava vjeronauk u Poljskoj danas.

1. POLJSKO DRUŠTVO U TRANZICIJI

Činilo se da ekonomski i politički prijelaz iz socijalističkog u kapitalističko dru-

štvo nije previše kompliciran. Danas se uviđa da je taj prijelaz vrlo problematičan. Egzistencijalni, psihološki i sociološki prijelaz doživljava se kao mnogo složeniji proces.¹ Poljaci sada žive u tranzicijsko doba u kojemu je stari, socijalistički sustav, još vrlo utjecajan. S druge strane, mnogi vidovi neoliberalnog društva vrlo brzo utječu na životni stil, vrednote i svakodnevnu praksu. Čini se da oba sustava koegzistiraju iako su međusobno višestruko suprotni. Ovo doba tranzicije nije previše ugodno. Ljudi osjećaju nesigurnost buduću da je promijenjena ravnoteža prijašnje situacije.

¹ Usp. J. MARIÁNSKI, *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym*, KUL, Lublin, 1993, str. 188; Z. SAREŁO, »Postmodernistyczny styl myślenia i życia«, u: *Postmodernizm. Wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Z. Sareło, Warszawa, 1995, str. 26; E. OSEWSKA (ur.), *Wychowanie a wyzwania ponowoczesności*, UKSW, Warszawa, 2011.

Istodobno Poljaci u svakodnevnom životu iskustveno doživljavaju velike pogreške ili nesavjesnost vlade u gotovo svim mogućim dimenzijama društvenog života, zbog čega su vrlo krhki i nesigurni. Tipični Poljak boji se što će mu donijeti budućnost, a vjeroučitelji još više, jer se mnoge škole zatvaraju, a postoji i prijedlog da se vjeronauk financira iz budžeta lokalne vlasti, što bi moglo značiti smanjivanje broja sati vjeronauka, rasprave ili čak i vjerski rat.²

2. VJERONAUKE I DRUŠTVENA KOHEZIJA

U tom okruženju vrlo je važno pitanje o odnosu između religije/vjere i društva. Taj odnos nije statičan ili jednostran, nego složen, dinamičan i obostran. Među ostalim, taj se odnos tiče povezanosti između religije i osjećaja za identitet, religije i osjećaja pripadnosti društvu, religije i smisla života. Takav odnos može biti konformistički u naravi, ali i dinamičan s religijom koja je kritična prema društvu.³ U Poljskoj je oko dva desetljeća iskazivana želja društva i Crkve za zajedničkim djelovanjem. Danas međutim u doba financijske krize (globalizacija, konzumerizam, internacionalizacija tržišta rada, migracija) liberalna vlada na mnoge načine pokušava gurnuti religiju na rub javnoga života i minimalizirati utjecaj Crkve. Istodobno postoji potreba za religijom koja će biti društveno kritična i progresivna u brizi za moralne standarde. Izmijenjeni odnos između Crkve i države izazov je za društvenu poziciju religije u poljskom društvu koja je bila sama po sebi razumljiva. To međutim ne treba promatrati samo kao negativnu činjenicu. Naprotiv, pojašnjavanje obostranog priznavanja stvara nove priloge. U modernom društvu Crkva nudi nov prostor za doprinos dobrobiti društva i za uvođenje kvalitativne razlike u postojanju ljudske osobe.

Vjeronauk u Poljskoj još uvijek spaja znanje i formaciju u kršćanstvu ili čak u Rimokatoličkoj crkvi, tako da je cilj vjeronauka još uvijek katehetski.⁴ Međutim, postavlja se pitanje: pomažu li učenicima vrednote, kriteriji i norme koji se predstavljaju za vrijeme nastave vjeronauka, da pronađu sebe u novoj društvenoj stvarnosti? Valja se prisjetiti da vjeronauk nema najveći utjecaj na društvo i na ponašanje njegovih članova. Uloga obitelji, mjesne zajednice i zajednica kojima mladi pripadaju,⁵ uloga medija – sve su to vrlo žive i snažne snage u oblikovanju smisla identiteta i društvene kohezije.

² Usp. A. POTOCKI, *Wychowanie religijne w polskich przemianach*, UKSW, Warszawa, 2007; J. BAGROWICZ, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, UMK, Toruń, 2000.

³ Usp. E. OSEWSKA – J. STALA, *W kierunku katechezy rodzinnej*, Jednosc, Kielce, 2003; E. OSEWSKA – J. STALA (ur.), *Religious Education/Catechesis in the Family. A European Perspective*, UKSW, Warszawa, 2010; J. STALA – E. OSEWSKA (ur.), *Rodzina bezcenny dar i zadanie*, Polwen, Radom, 2006; J. STALA, *Familienkatechese in Polen um die Jahrhundertwende. Probleme und Herausforderungen*, Biblos, Tarnów, 2008; J. STALA, *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie*, Polihymnia, Tarnów, 2010; J. STALA – E. OSEWSKA, *Anders erziehen in Polen. Der Erziehungs- und Bildungsbegriff im Kontext eines sich ständig verändernden Europas des XXI. Jahrhunderts*, Polihymnia, Tarnów, 2009.

⁴ Usp. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków, 2001; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, WAM, Kraków, 2001.

⁵ Usp. H. LOMBAERTS – E. OSEWSKA, »The Modern Christian Family as a First Setting for Religious and Moral Education?«, u: E. OSEWSKA – J. STALA (ur.), *Religious Education/Catechesis in the Family. A European Perspective*, UKSW, Warszawa, 2010, str. 11–25; J. STALA – E. OSEWSKA, »Sociological Aspects of Family Religious Education in Poland«, u: E. OSEWSKA – J. STALA (ur.), *Religious Education/Catechesis in the Family. A European Perspective*, UKSW, Warszawa, 2010, str. 167–177.

Unatoč tome, vjeronauk bi trebao pripremati vjeroučenicke za razumijevanje promijenjene uloge religije u društvu i u događajima u društvu. U tom smislu, povećana kakvoća vjeronauka je sada od temeljne važnosti. Vjeronauk treba pomoći učenicima u kritičkom razmišljanju i u otkrivanju istine kojom se u medijima manipulira, a treba pomoći i u humaniziranju društvenoga života. To znači da u vjeronaučnoj nastavi treba stvarati prostore za postavljanje pitanja, izražavanje sumnji i sučeljanje mnogih argumenata. Jesu li vjeroučitelji spremni preuzeti kritičku ulogu religije i pomoću vjeronauka pridonositi društvenoj koheziji?

3. PRETPOSTAVKE ZA OBRAZOVANJE VJEROUČITELJA

Devedesete godine 20. st. i početak 21. st. bili su razdoblje dalekosežnih obrazovnih promjena u Poljskoj, a vjeroučitelji su zajedno s ostalim djelatnicima u školi svakih par godina doživljavali nove obrazovne reforme. Naglasak na ulozi akademskog obrazovanja bio je povezan s obrazovanjem u pedagogiji, didaktici i u informatičkoj i komunikacijskoj tehnologiji. Ključno pitanje koje se tiče kakvoće vjeroučiteljskog rada povezano je s redovitim stručnim razvojem. Pred nastavnike se postavlja sve više i više zahtjeva, ali je njihov profesionalni položaj sve niži i niži. Stanje obrazovanja u Poljskoj uvelike ovisi o rezultatima političke i ekonomske transformacije zemlje. Gotovo svaka vlada uvodi novi obrazovni sustav. Istodobno se međutim obrazovne potrebe mladih vrlo brzo umnažaju.⁶

Poljsko zakonodavstvo s obzirom na vjeroučitelje je vrlo složeno. Odredbe o njima mogu se naći u općim odlukama kao što su Zakon o obrazovanju iz 1991. (s daljnjim amandmanima), Odluka o primjeni sustavne obrazovne reforme (s dalj-

njim amandmanima) od 8. siječnja 1999, Učiteljska povelja, tj. odluka od 26. siječnja 1982. s daljnjim amandmanima⁷ i dokumentima povezanim s funkcioniranjem Crkve i odnosima između Ministarstva obrazovanja i Poljske biskupske konferencije. Konkordat sadrži jamstvo da će državne škole i predškolske ustanove organizirati, kad god se to zatraži, vjeronauk. Istodobno vjeronaučne programe, uključujući i sve udžbenike koji se upotrebljavaju u nastavi vjeronauka, određuje jedino Crkva, a država ih samo prihvaća. Vjeroučitelji se zapošljavaju na temelju crkvenog imenovanja sukladno njihovoj stručnoj spremi i kanonskom mandatu. Čl. 53. Ustava jamči svakomu slobodu savjesti i vjerovanja i dopušta vjeronaučnu nastavu u školama pri čemu valja osigurati da ta nastava ne »krši slobodu savjesti i vjerskog uvjerenja drugoga«.

Tijekom posljednjih godina Poljska je razvila nacionalnu strategiju obrazovanja nastavnika i uvela mnoge nove odredbe. Cilj novih zakonodavnih rješenja jest pripremiti vjeroučitelje koji će biti kompetentni stručnjaci u teologiji, vrsni u didaktici i pedagogiji te sposobni skrbiti za odgoj učenika u raznim potrebama i pridonositi tom odgoju, a ujedno biti organizatori društvenih aktivnosti u razredu i školi, kao i uspješne suradnje s lokalnom župom.

Cilj, sadržaj i značenje vjeronauka u Poljskoj izričito su formulirani sukladno crkvenim dokumentima. Cilj je još uvijek

⁶ Usp. R. PACHOCIŃSKI, *Współczesne systemy edukacyjne*, Warszawa, 2000; P. TOMASIK, *Religia w dialogu z edukacją*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa, 2004.

⁷ Usp. Polish EURYDICE Unit in consultation with the experts from the Ministry of National Education, the Ministry of Science and Higher Education and Refernet (Co-operation Fund Foundation), *The System of Education in Poland*, Warszawa 2008, str. 6.

katehetski, a vjeronauk u školi je dio kateheze tako da mladi naraštaj treba biti pripremljen da ispovijeda svoju vjeru. U kurikulumu državnih škola u Poljskoj postoji konfesionalni vjeronauk rimokatoličke, pravoslavne i protestantske denominacije.⁸ Taj se model temelji na pretpostavci stalne religijske socijalizacije. Djeca uče razmišljati o vjeri koju primaju u obitelji i u župi. Očito je da se u tom modelu vjeronauka postavljaju osobiti zahtjevi za kvalitetom vjeroučitelja koji planira i organizira didaktički i pedagoški proces. Vjeroučitelj mora biti kompetentan za predstavljanje ispravnog crkvenog nauka, mora imati obrazovnu i pedagošku stručnu spremu i k tome biti svjedok kršćanske vjere. Čini se međutim da Crkva u Poljskoj mora prepoznati novu situaciju koja se očituje u rastućoj individualizaciji, religijskom i kulturalnom pluralizmu, konzumerizmu i društvenoj marginalizaciji.⁹ Školi i nastavu školskog vjeronauka treba razumijevati kao ponudu mladima za kritičko vrednovanje položaja religije u društvu. Biskupi u Poljskoj imaju velika iščekivanja od vjeroučitelja, očekuju više ortodoksije i ortoprakse, ali ne toliko specifično visoku kakvoću, profesionalizaciju i fleksibilnost brzog reagiranja na nove okolnosti. Presudno je sljedeće: kakvu vrstu kvalifikacije i formacije trebaju vjeroučitelji u takvom okruženju? Kako kombinirati teološku teoriju koja se predaje na sveučilištima i praksu vjeronaučne nastave u školi? Što učiniti da bi se izbjegao sukob diplomiranih teologa sa stvarnošću kod njihovog prvog zaposlenja?

4. IZAZOVI ZA FORMACIJU I TRAJNO STRUČNO OSPOBLJAVANJE VJEROUČITELJA

Formacija vjeroučitelja u Poljskoj organizirana je u 3 stadija koji su slični formaciji učitelja bilo kojeg drugog predmeta:¹⁰

1. *Početna učiteljska formacija/obrazovanje*. 5 godina jedinstvenog studija (s pedagoškom i katehetskom pripravom) koji završava sa stupnjem *mastera*.
2. *Uvođenje*. Proces osiguranja izobrazbe i potpomaganja za vrijeme prvih nekoliko godina podučavanja ili prva godina u posebnoj školi. Škola za nove vjeroučitelje zadužena je za osiguravanje uvođenja. Dopunska učiteljska povelja, koja je u Poljskoj prihvaćena 18. veljače 2000, uvela je četiri kategorije nastavničkog statusa: *učitelj stažist (trainee teacher)*, *učitelj s ugovorom (contract teacher)*, *imenovani učitelj (appointed teacher)* i *učitelj sa stručnim ispitom (chartered teacher)*. Prva dva stupnja su strogo povezana s uvodnim procesom. Učitelj stažist i učitelj s ugovorom imaju status ugovornih zaposlenika, dok imenovani učitelj i učitelj sa stručnim ispitom imaju status profesionalnih državnih zaposlenika (career civil servants). Učitelj sa stručnim ispitom može također dobi-

⁸ Više o vjeronauku u poljskim katoličkim školama vidi u: E. OSEWSKA – J. STALA, *Catholic School. Polish perspective*, u: »Rivista lasalliana« 2/2008, str. 241–246; E. OSEWSKA, *To Educate in a Diversified Europe*, u: »The Person and the Challenges« 1(2011)1, str. 71–88; E. OSEWSKA, *Erwartungen an die katholische Schule in einem postmodernen Zeitalter*, u: »The Person and the Challenges« 1(2011)2, str. 95–108; E. OSEWSKA, *Die katholischen Schulen im Kontext der sozialen, kulturellen und religiösen Situation in Europa*, u: »Theologica« 46(2011)2, str. 335–348.

⁹ Usp. K. MISIASZEK, *Koncepcja nauczania religii w publicznej szkole polskiej*, Warszawa, 2010; J. SZPET, *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań, 2002; P. TOMASIK, *Nauczanie religii w publicznym liceum ogólnokształcącym wobec założen programowych polskiej szkoły*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa, 2001.

¹⁰ M. GRONDAS, *Rozwój zawodowy nauczyciela. Materiały edukacyjne. Szkolenie Ekspertów ds. Awansu Zawodowego Nauczyciela*, WODN, Warszawa, 2004; J. PIELACHOWSKI, *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela*, EMPI, Poznań, 2001.

ti naslov počasnoga školskog profesora (honorary school education professor).

3. *Učiteljevo obrazovanje ili cjeloživotno stručno obrazovanje* (teacher development/ continuous professional development). U Poljskoj je opcionalno, ali je jasno povezano s napredovanjem u karijeri i s povećanjem plaće. Prema standardima nastavničkog obrazovanja, vjeroučitelj bi trebao sudjelovati u trajnom stručnom osposobljavanju, koje organizira regionalni centar za obrazovanje učitelja u suradnji s katehetskimi uredima.

Nove zakonodavne odredbe stvaraju neku vrstu motivacijskog mehanizma koji bi trebao ohrabriti učitelje da »investiraju u same sebe« povećavanjem vlastitih kvalifikacija, dodatnim znanjem i stjecanjem novih vještina te potpomaganjem mladih učitelja koji započinju svoj profesionalni život.¹¹

Vjeroučitelji danas doživljavaju napatost zbog reorganizacije obrazovnog sustava i opterećivanja administrativnim poslom. Još se uvijek sjećaju oduševljenja kad se Poljska otvarala europskim perspektivama, a sada se sučeljavaju s izazovom obrazovne politike svake nove poljske vlade. Premda Crkva u Poljskoj ima punu odgovornost za ciljeve i sadržaj vjeronaučne nastave, često to znači da jedino predstojnici katehetskih ureda i teoretičari religijske pedagogije stvaraju osnove kurikula ili programe i vjeronaučne udžbenike, dok je odabir vjeronaučnih udžbenika prepušten biskupu. Smatram da bi vjeroučiteljima trebalo dati prigodu da kažu svoje mišljenje kad je riječ o planiranju vjeronaučne nastave, i to ne samo u praktičnim pitanjima nego i kad se stvaraju temelji za vjeronaučnu nastavu.

Položaj vjeroučitelja u Poljskoj je vrlo težak. S gledišta škole, vjeroučitelji su još

uvijek drugorazredni nastavnici. Prema Učiteljskoj povelji oni imaju ista prava, ali se njihova prava često ne poštuju. S crkvenoga gledišta, vjeroučitelji laici su također drugorazredni vjeroučitelji, zbog iščekivanja koja su od njih mnogo veća nego kad je riječ o svećenicima. Ukoliko se pojavi neki problem u školi, oni ne mogu računati na potporu Crkve. Stoga valja istaknuti kako bi društvena kohezija trebala započeti izjednačivanjem prava i za vjeroučitelje i poštivanjem društvenog nauka Crkve.

Čini se da se u formiranju vjeroučitelja u državnim školama u Poljskoj previše naglašava crkvena formacija, a nedostatno se vodi računa o osobnom razvoju i religioznoj zrelosti. Stoga smatram da religijsko obrazovanje u Poljskoj nailazi na sljedeće izazove:

- povećavanje mogućnosti za osobni i religiozni razvoj vjeroučitelja
- pristup kvalitetnom stručnom razvoju vjeroučitelja
- priznavanje i transparentnost vjeroučiteljskih kvalifikacija,
- uključivanje informatičke i komunikacijske tehnologije u vjeroučiteljsko obrazovanje
- formacija za specifična društvena umijeća
- odgovorna priprava vjeroučitelja za današnje izazove
- veća suradnja vjeroučitelja i nastavnika ostalih predmeta

¹¹ *Odredba ministra obrazovanja i sporta od 22. rujna 2004. u vezi sa standardom formacije učitelja* (Official Journal of Laws, br. 207, čl. 2110); *Odredba ministra obrazovanja i sporta od 18. travnja 2002. u vezi s određivanjem nastavničkog standarda za studij posebnih predmeta i razina obrazovanja* (Official Journal of Laws, br. 116 iz 2002, čl. 1004, amendments: *Dz. U.* br. 144 iz 2002, čl. 1401, *Dz. U.* br. 210 iz 2003, čl. 2040, *Dz. U.* br. 194 iz 2004, čl. 1985).

- promicanje međukulturalnog razumijevanja
- potpomaganje međusobnog europskog razumijevanja: ljudi iz zapadnih zemalja teško mogu zamisliti što se dogodilo ljudima koji su pripadali socijalističkom režimu. Ljudi iz srednje i istočne Europe teško mogu razumjeti stvarnu narav i utjecaj sekularizacijskog procesa i prijelaz u kapitalističko društvo
- integracija viđenja života i religije u sekularizirano okruženje
- traženje nove vrste interakcije religije i društva
- oblikovanje etičke dimenzije demokracije
- istraživanje novih modela suradnje s obitelji, što može pomoći pri izbjegavanju izolacije djece zbog seljenja roditelja radi posla
- sprečavanje društvenog isključivanja učenika koji dolaze iz siromašnih obitelji
- povećana osjetljivost za potrebe starijih i bolesnih
- nastojanje za obnavljanjem dostojanstva ljudske osobe.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Vjeroučitelji nisu neki gotov konfekcijski proizvod (ready-made), pa im je stoga potrebno obrazovanje i stručno osposobljavanje. To je osobito važno danas u okruženju brzih društveno-političkih promjena koje zahtijevaju dobro i kvalitetno trajno stručno napredovanje. Nadam se da će vjeroučitelji u Poljskoj biti na odgovarajući način potpomognuti u stjecanju odgovarajućih odgojno-obrazovnih kompetencija. Neka tako s vremenom i bude!